

Warszawa, 07-10-2022 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

IX.022.23.2022.MK

Pan

Zbigniew Ziobro

Minister Sprawiedliwości

Prokurator Generalny

Szanowny Panie Ministrze,

w odpowiedzi na pismo z dnia 23 września 2022 r. (l.dz. DLPK-I.402.21.2022), które wpłynęło do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 26 września 2022 r., z prośbą o przedstawienie opinii do projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie wysokości zryczałtowanej miesięcznej opłaty związanej z użytkowaniem w celi mieszkalnej dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego, uprzejmie przedstawiam swoje stanowisko.

Na wstępie pragnę podkreślić, iż projekt nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego, który został skierowany do Rzecznika Praw Obywatelskich przez Ministerstwo Sprawiedliwości w dniu 4 listopada 2021 r. celem zaopiniowania, nie zawierał przepisu art. 110b. Nie miałem zatem możliwości odniesienia się w opinii do propozycji wprowadzenia pobierania opłaty od skazanych w związku z użytkowaniem dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego w celi mieszkalnej.

Przedstawienie stanowiska w sprawie procedowanego obecnie aktu wykonawczego wymaga natomiast zwrócenia uwagi także na potencjalne zagrożenia, które są związane z przyjęciem przepisu art. 110b k.k.w.

Na mocy przepisu art. 110b § 1 k.k.w. wprowadzono zasadę, zgodnie z którą od 1 stycznia 2023 r. każdy skazany przebywający w celi mieszkalnej, w której znajduje się dodatkowy sprzęt elektroniczny lub elektryczny jest zobowiązany do uiszczania w związku z jego użytkowaniem zryczałtowanej miesięcznej opłaty. Ustawodawca założył bowiem, że w warunkach jednostek penitencjarnych urządzenia stanowiące dodatkowe wyposażenie cel mieszkalnych, mimo że są własnością jednego ze współosadzonych, są użytkowane w podobnym stopniu przez pozostałe osoby zakwaterowane w tej samej celi mieszkalnej.

Nie jest to założenie w pełni słuszne. Należy mieć na uwadze, że w praktyce może dochodzić – i dochodzi – do sytuacji, gdy skazany przebywający w celi, w której jest dodatkowy sprzęt, nie korzysta z niego, gdyż nie pozwalają mu na to współosadzeni, kierując się zasadami podkultury więziennej. Obciążenie skazanego w takiej sytuacji opłatą za energię elektryczną pobraną przez urządzenia, z których nie korzysta, nie powinno mieć miejsca. Stałoby to bowiem w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego i sprawiedliwości społecznej.

Mogą również wystąpić sytuacje, gdy skazany przebywający w celi mieszkalnej, w której znajdują się dodatkowe sprzęty elektryczne lub elektroniczne, złoży oświadczenie, iż nie będzie z tych urządzeń korzystał. Deklaracja skazanego powinna być uwzględniona i również w tym przypadku nie powinien on być zmuszony do ponoszenia opłaty przewidzianej w art. 110b § 1 k.k.w. Administracja więzienna może natomiast zdecydować o przeniesieniu takiego skazanego do innej celi, w której nie ma dodatkowego sprzętu. Wskazanie innego miejsca zakwaterowania, spełniającego wszystkie kryteria klasyfikacyjne, może jednak nastręczać trudności, co już niejednokrotnie ma miejsce, a czego wyrazem jest m.in. kwaterowanie w celach izolacyjnych osób, wobec których nie została wymierzona kara dyscyplinarna, określona w art. 143 § 1 pkt 8 k.k.w. Powstaje więc obawa, że administracja jednostki, aby uniknąć tych problemów, będzie wycofywać bądź nie będzie wydawać zgody na użytkowanie dodatkowego sprzętu w tych celach, gdzie jeden ze skazanych

zadeklaruje rezygnację z korzystania z niego. Taka praktyka może z kolei prowadzić do konfliktów pomiędzy osadzonymi, a nawet wymuszania na współosadzonym wycofanie oświadczenia o niekorzystaniu z dodatkowego sprzętu.

Należy także zwrócić uwagę na ustalony w art. 110b § 3 k.k.w. sposób pobierania opłaty. Potrącenie następuje bowiem z góry każdego pierwszego roboczego dnia miesiąca. Potrącona opłata nie podlega zwrotowi. Oznacza to, że przepis ten nie uwzględnia specyfiki przede wszystkim zakładów karnych typu zamkniętego i aresztów śledczych. W jednostkach tych powszechną praktyką jest zmiana miejsca zakwaterowania osadzonego, nierzadko kilka razy w ciągu miesiąca, Osadzeni przenoszeni są też do innych jednostek penitencjarnych. Może to zatem oznaczać, że ryczałt zostanie pobrany pierwszego dnia miesiąca od osadzonego, niebędącego właścicielem sprzętu, który w kolejnych dniach nie będzie miał możliwości korzystania z dodatkowego sprzętu elektrycznego w związku z decyzją o zmianie miejsca zakwaterowania albo przeniesienia do innej celi mieszkalnej, w której nie znajduje się taki sprzęt.

Krytyczne stanowisko wyraziło uprzednio w tym przedmiocie Biuro Legislacyjne Kancelarii Senatu, które w dniu 2 sierpnia 2022 r. zgłosiło uwagi do projektowanego przepisu w Opinii do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (druk nr 776). Zgodnie z nim „wprowadzenie zryczałtowanej opłaty na mocy art. 1 pkt 52 noweli, dodawanego art. 110b k.k.w. może stać się źródłem konfliktów w przypadku, gdy nie wszyscy osadzeni przebywający w danej celi będą chcieli (mogli) ją uiszczać. Nowe przepisy zakładają bowiem, że każdy skazany przebywający w celi, która – za zgodą dyrektora ZK – została wyposażona w dodatkowy sprzęt elektroniczny lub elektryczny, musi uiszczać przedmiotową opłatę, a obowiązek ten nie jest w żaden sposób uzależniony od tego, który z osadzonych wystąpił o udzielenie wspomnianej zgody i ilu osadzonych zostało umieszczonych w tej konkretnej celi. Wprawdzie udzielenie zwolnienia w omawianym zakresie jest możliwe, ale ma charakter uznaniowy (art. 110b § 6).”

Odnosząc się do kwestii regulowanej projektowanym rozporządzeniem należy podkreślić, że zgodnie z dyspozycją przepisu art. 110b § 7 k.k.w. wysokość opłaty związanej z użytkowaniem w celi mieszkalnej dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego powinna zostać ustalona z uwzględnieniem średniej wysokości kosztów ponoszonych przez zakład karny w związku z użytkowaniem przez skazanych dodatkowego sprzętu elektronicznego i elektrycznego. Analiza przedstawionych w uzasadnieniu do projektu rozporządzenia zasad, w oparciu o które dokonano wyliczenia wysokości opłaty, budzi wątpliwości, czy spełniają one tę dyspozycję.

Jak wynika z uzasadnienia do projektu, kwota opłaty została obliczona na podstawie średniej wartości poboru energii elektrycznej przez najpopularniejsze urządzenia dopuszczone do użytku w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz średniego czasu ich użytkowania w ciągu miesiąca. Wydaje się jednak, że do obliczeń dość arbitralnie przyjęto dane dotyczące liczby i rodzaju odbiorników znajdujących się w celi oraz dobowego czasu ich użytkowania. W uzasadnieniu do projektu nie powołano się na żadne informacje statystyczne umożliwiające dokonanie tego rodzaju szacunków.

Przyjęty sposób ustalenia wysokości opłaty zakłada, że w celi mieszkalnej będą cztery urządzenia: telewizor, radio, czajnik elektryczny i wieża stereo. W praktyce najczęściej w celi znajduje się tylko telewizor i czajnik elektryczny. Trafność doboru urządzeń przyjętych w wyliczeniach może więc budzić wątpliwości. Zwraca przy tym uwagę fakt, iż koszt użytkowania wieży w znaczącym stopniu determinuje wysokość całej zryczałtowanej opłaty, ponieważ stanowi ponad 50% tej kwoty.

Obowiązek ponoszenia przez skazanego opłaty odnosi się do kosztów energii zużytej przez znajdujące się w celi sprzęty dodatkowe. Przez to ostatnie pojęcie rozumieć należy sprzęty inne, niż stanowiące obowiązkowe wyposażenie celi mieszkalnej, sprzęty, które nie są skazanemu niezbędne dla codziennej egzystencji. Jak wynika z uzasadnienia do projektu rozporządzenia, do tych urządzeń dodatkowych zaliczony został także czajnik elektryczny.

Należy w związku z tym zwrócić uwagę, że w przeważającej liczbie jednostek penitencjarnych ciepła woda dostępna jest w celi mieszkalnej trzy razy dziennie przez kilkanaście-kilkadziesiąt minut w porach posiłków. Zwłaszcza w odniesieniu do cel wieloosobowych, nie jest to czas wystarczający na wykonanie wszystkich czynności wymagających użycia ciepłej wody, jak umycie naczyń po posiłkach, upranie bielizny i odzieży, umycie się czy ogolenie, przez wszystkich osadzonych przebywających w celi. Skazani radzą więc sobie z tymi trudnościami używając wody podgrzanej w czajnikach elektrycznych. Wykorzystanie tego urządzenia elektrycznego jest tym bardziej istotne, jeśli weźmiemy pod uwagę aktualnie wpływające do Biura RPO sygnały o ograniczeniach w korzystaniu z ciepłej wody w celach mieszkalnych, wprowadzanych ze względów oszczędnościowych.

Powyższe skłania mnie do podkreślenia, że warunki życia w zakładzie karnym nie powinny zasadniczo odbiegać od standardów życia w społeczeństwie. Trudno więc przystać na to, że możliwość korzystania z ciepłej wody dla wykonania podstawowych czynności sanitarno-higienicznych czy przygotowania sobie gorącego napoju, jest traktowana nie jako standard podstawowy, ale jako luksus, za który osadzony powinien zapłacić. Stan taki zaprzecza zasadzie normalizacji wyrażonej w Europejskich Regułach Więziennych, a także zasadzie wykonywania kary w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Dlatego stoję na stanowisku, że urządzenia służące do podgrzewania wody powinny być wyłączone z katalogu sprzętów dodatkowych, których dotyczy zryczałtowana opłata miesięczna.

W zaprezentowanych w uzasadnieniu do projektu rozporządzenia wyliczeniach przyjęto, że każdy ze sprzętów – oprócz czajnika elektrycznego – będzie używany w celi przez 10 godzin dziennie. Z uwagi na powszechnie stosowane w jednostkach penitencjarnych przerwy w zasilaniu obwodów gniazd elektrycznych w godzinach nocnych, trwające zwykle około 6 godzin, skazani mają możliwość korzystania z urządzeń zasilanych energią elektryczną przez około 18 godzin na dobę. Należy zauważyć, że do obliczeń przyjęto, iż osadzeni będą przez niemal cały ten czas

jednocześnie korzystać z co najmniej dwóch odbiorników, np. jednocześnie z telewizora i radia albo radia i wieży stereo. W praktyce trudno to sobie wyobrazić, zwłaszcza w celach małoosobowych.

Jak wynika z wyliczeń, kwota 20 zł stanowi pokrycie pełnego miesięcznego kosztu zużycia energii elektrycznej w celi, w której użytkowane są cztery wskazane sprzęty elektryczne. Wystarczy jednak, że w celi jest choćby jedno urządzenie dodatkowe zasilane energią elektryczną, aby powstał obowiązek uiszczenia zryczałtowanej opłaty w pełnej wysokości. Wydaje się zatem, że słuszne byłoby zróżnicowanie pobieranej opłaty w zależności od liczby sprzętów w celi - ustalenie ryczałtu dla poszczególnych rodzajów sprzętu i pobieranie opłaty obliczonej w zależności od rodzaju i liczby sprzętu w celi, jednocześnie wyłączając czajnik elektryczny z listy sprzętu, za który należy ponieść opłatę.

Poza tym, opłatę w pełnej wysokości zobowiązany jest wnieść każdy skazany przebywający w celi. Zatem w przypadku np. celi trzyosobowej faktycznie pobrana zostanie łącznie opłata trzykrotnie wyższa niż wynosi założony koszt zużycia w tej celi energii elektrycznej.

Przedstawione powyżej okoliczności przemawiają za tym, że ustalając zryczałtowaną wysokość miesięcznej opłaty nie dokonano rzetelnej oceny średniej wysokości kosztów ponoszonych przez zakład karny w związku z użytkowaniem przez skazanych dodatkowego sprzętu elektronicznego i elektrycznego, jak to zostało nakazane w ustawie. Zasadność przyjęcia do wyliczeń określonych wartości nie została wykazana, przez co brak jest podstaw do uznania, że kwota ryczałtu rzeczywiście odpowiada faktycznemu średniemu kosztowi zużycia energii elektrycznej w celi mieszkalnej. Do sprzętów dodatkowych zaliczono urządzenia umożliwiające podgrzanie wody, które powinny stanowić standardowe wyposażenie celi. Ponadto, ponieważ koszt zużycia energii został obliczony dla celi mieszkalnej, skazani w niej przebywający powinni łącznie ponosić opłatę w wysokości odpowiadającej temu kosztowi. Tymczasem każdy ze skazanych zakwaterowanych w celi jest zobowiązany

wnieść opłatę w wysokości pełnego szacowanego kosztu zużytej w celi energii elektrycznej, co oznacza, że opłata za tę samą energię będzie pobierana wielokrotnie. To wszystko może prowadzić do wniosku, że opłaty te przestają być rekompensatą za użytkowaną energię, a stają się źródłem pozyskiwania funduszy na cele niepowiązane z ponoszeniem przez administrację jednostek penitencjarnych kosztów energii elektrycznej.

Mając powyższe na uwadze, zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o uwzględnienie przedstawionych uwag odnoszących się do projektu rozporządzenia na etapie prac prawodawczych.

Jednocześnie ufam, że podniesione przeze mnie kwestie dotyczące brzmienia art. 110b § 3 k.k.w. i wynikające z niego konsekwencje, będą asumptem do rozważań w Ministerstwie Sprawiedliwości nad potrzebą podjęcia odpowiednich działań, pozostających w gestii Pana Ministra.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/